

Tartu Ülikool

Usuteaduskond

Riste Lehari

VÄRVUSSÜMBOOLIKA KUJUNEMISEST VARAKRISTLIKUS

KUNSTIS

GALLA PLACIDIA MAUSOLEUMI MOSAIIKIDE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendajad *mag.* Marju Lepajõe, *mag.* Kaur Alttoa

Tartu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kas varakristlikul värvussümboolikal on piibellike aluseid?	7
1.1. Värvidest Vanas Testamendis (VT-s)	11
1.1.1. VT analüüs	13
1.2. Värvidest Uues Testamendis (UT-s)	14
1.2.1. UT analüüs	17
1.3. Kokkuvõte: värvid ja valgus Vanas ja Uues Testamendis	18
2. Värvid ja mosaiigid antiikajal	20
2.1. Antiikmaailma värvitraditsioonid	20
2.2. Antiikmaailma mosaiigid	22
2.3. Kokkuvõte	24
3. Galla Placidia mausoleum (GPM)	25
3.1. GPM-i kirjeldus	26
3.2. GPM-i värvussümboolika analüüs	28
3.3. Kokkuvõte	36
Kokkuvõte	37
Allikad	39
Formation of colour symbolism in the early Christianity on the basis of the mosaics of the Mausoleum of Galla Placidia: <i>Summary</i>	42
Lisa 1: GPM-i reproduktsioonid	44
Lisa 2: Teemakohased illustreerivad reproduktsioonid	51

SISSEJUHATUS

Teema valik ja töö eesmärk

Uurimuse teema valik tulenes eelkõige siinse autori soovist leida huvipakkuv kokkupuutepunkt peeriala (usuteaduse) ning kõrvaleriala (kunstiajaloo) vahel. Religiooni ning kunsti ühendab metafoorsus ning mõlemale on omane sümbolite keele kasutamine. Selle kõrval suunas valikut ka üldine huvi sümbolite ning sümboolika vastu. Lisaks usu ning kunsti vallale, kus sümbolite keelt on sageli kujundlikult hinge keeleks peetud, on sümboolse mõtlemise olulisust inimesele ja inimeseks olemisele põhjanevalt kinnitanud ka kaasaegsemad uurijad, kellest autorile olulisemad on John Benjamins ja Carl-Gustav Jung. Edaspidine kitsendus – varakristlus ning just värvustele keskendumine – tulenes eelkõige isiklikust huvist värvide ja käsitletava ajaperioodi vastu.

Sõnapaar „kristlik värvussümboolika” seostub esmajoones keskaegsete kirjade gooti vitraažidega ja selleaegse valguse esteetilise metafüüsikaga, mis arendas välja idee ilust kui valgusest ning kus värvi väärtustati tema omaduse tõttu valgust peegeldada (Eco 1986:45). Teatud mõttes tingiski uurimisülesande püstituse värvuste olulisus keskajal. Milline oli aga värvussümboolika eelnev arenguaste varakristluses?

Uurimisküsimused

Käesolev töö käsitleb värvussümboolikat varakristliku kunsti kontekstis, pidades meeles perioodi asukohta ajaloos – eelnemist valgusmetafüüsika

väljakujunemise ajastule ning järgnemist antiikajale. Varakristlik aeg on üleminekuperiood. Töös võetakse uurimuse alla Ravenna vanimad terviklikult säilinud varakristlikud Galla Placidia mausoleumi mosaiigid 5. sajandist. Ülesanne on lahata, mil määral toetab värvus kujutatavate motiivide sümboolselt tähendust. Milline roll on värvil sümboolse tähenduse väljendamisel?

Uurimismetoodika

Uurimismeetodiks on semiootiline visuaalanalüüs ning mõistet „sümbol” on kasutatud neljatasandilisena:

- I tasand - otsene kujutamine, puhtalt mehaaniline. Näide: Õuna kujutis on õun.
- II tasand - kristliku kunsti kontekstis on õun see õun, mida sõi Eva.
- III tasand - Eva õun on miski, mis viitab konkreetsele piibliajaloolisele faktile. Fakt: Eva sõi õuna.
- IV tasand - konkreetset piibliajaloolisel faktil on teoloogiline aspekt. Eva sõi õuna, mistõttu lasub inimkonnal pärispatt.

Meetod on variatsioon piiblikesegeesi sõnade neljast tähendusastmest: literaalne, allegooriline, tropoloogiline, analoogiline. Süsteemile panid aluse Origenes ja Hieronymus. Siinses töös kasutatav versioon ühildub paremini analüüsitavate elementide iseloomuga.¹

Sümboolika analüüsimise puhul on oluline loogiliselt põhjendatud seoste leidmine taustsüsteemide vahel, mis ei tähenda, et sinne tulemus on ainuvõimalik. Uurimuse eesmärgiks ongi pakkuda välja üks variant seoste leidmiseks värvussümboolika antud arenguetapis toetudes piiblianalüüsile ja lähtudes kultuurijärjepidevuse ideest.

Töö struktuur

Esimene peatükk käsitleb värvussümboolika piibellikke aluseid. Teine osa annab lihtsa ajaloolise ülevaate värvustest mõtlemisest ning nende kasutamisest antiikaja mosaiikides. Kolmas osa annab tausta uurimisalustele GPM-i

¹ Marju Lepajõe märkus.

mosaiikidele ning analüüsib neljaastmelise meetodiga seal esinevaid värvuseid. Kolmas peatükk toetub esimesele ja teisele, mille mõlema eesmärgiks on aidata ühtesid kujunemist mõjutanud tegureid teistest eristada.

Uurimisel on lisaks muule tähtis silmas pidada nii kunsti kui värvuse rolli erinevust kaasajast. Kujutav kunst osa arhitektuurist kuni renessansini, mil 15. sajandil tekkisid esimesed eraldiseisvad maalrite tsunftid. Mosaiikidel puudus iseseisev roll ning nende eesmärk oli eelkõige kaunistuslik. Ka värvil oli vähem iseseisvust. Käesoleva töö autor on teadlik, et värvuste kasutamise olulisteks tingijateks olid materjalid ja nende kättesaadavus. Eelnimetatud aspekt jääb siin siiski kõrvaliseks ning keskpunktiks on sümboolsus.

Uurimise ajalugu, tähtsamad autorid

Teemat on palju uuritud, mitte aga selle nurga alt. GPM-i sümboolika kohta on EBSCO andmebaasis kättesaadavad kolm artiklit: E. Swift; A. Alwis – *The role of late antique art in early Christian worship: A reconsideration of the iconography of the 'starry sky' in the 'Mausoleum' of Galla Placidia* (2010); G. Mackie – *New Light on the So-Called Saint Lawrence Panel at the Mausoleum of Galla Placidia, Ravenna* (1990) ning üldiselt Ravenna mosaiikide ikonograafiat puudutav *An Iconological Analysis of Mosaics in Ravenna* (1991), mille autoriks on K. T. Lawrence.

Allikad ja kirjandus

Esimese peatüki puhul toetus töö autor Vana Testamendi puhul Anthalya Brenneri *Color Terms in The Old Testament* (1982) ja Uue Testamendi puhul *Uue Testamendi sõnastik. Lühikonkordantsile* (1979). Peatükki on lisatud ka internetist leitav *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible*’i värvusanalüüs näitlikustamaks, kuidas on võimalik piibli värvuseid analüüsida. Kasutusel olid ka sümboolikaleksikonid ning piiblient süklopeediad. Antiigi värvustraditsioone käsitlevas peatükis on toetutud peamiselt John Gage’i raamatus *Colour and Culture. Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction* (1995) esinevale teemakohasele artiklile ning Christopher Rowe artiklile *Conceptions of Colour and Colour Symbolism in the Ancient World*

(1972). Teises osas oli kasutusel *Encyclopedia Britannica*, kuna üldtunnustatud kunstiajaloo üldkäsitlustes mainitakse rooma mosaiike väga lühidalt või ei tooda eraldi üldse välja. Infot leidis ka M. D. Dunbabin teatmiku *Mosaics of the Greek and Roman World* (2006) sissejuhatuses. Viimane peatükk tugineb I ja II peatükkidele, Galla Placidia mausoleumi puudutavatele EBSCO-s kättesaadavatele artiklitele ning visuaalsetele materjalidele, mis on peatükis välja toodud.

Raskused töö kirjutamisel

Tähtsamatest kristlikest värvidest on palju kirjutatud, sageli puudub sellel aga teaduslik info sümboli kujunemisloo kohta. Varakristlikku värvussümboolikat tavaliselt eraldiseisvalt ei käsitleta, põhjuseks võib pidada asjaolu, et kogu rikkaliku ja uurimiseks kohasema ümbritseva ajaloolise tausta kõrval on see eraldiseisva teemana väga kitsas. Algkristliku kunsti kohta mainitakse enamasti perioodil väljakujunenud kristlike sümboolseid piiblistseene ning sedagi sageli väikse sissejuhatusena Bütsantsi või kõrvutatuna näiteks keskajaga, kus sümboolika roll on juba väljakujunenud. Teema killustatuse tõttu tuli läbi töötada mitmeid erinevaid allikaid, et uurimisülesande käsitlemiseks vajalik taustainfo mosaiik kokku panna.

1. KAS VARAKRISTLIKUL VÄRVUSSÜMBOOLIKAL ON PIIBELLIKKE ALUSEID?

Mõistmaks väljakujunenud värvussümboolika aluseid kristluses, on vaja leida vastus küsimusele: kas on olemas pühaduse värvikaanon? Küsimus on püstitatud eesmärgiga välja uurida, kas teatud värve Piiblis võib rohkem pühaduse mõistega seostada kui teisi. On selge, et pika kristliku traditsiooni vältel on osad neist omandanud suurema tähendusrikkuse ning sümboolikas kinnistunud, kuna sobivad Piibli kirjakohtade alusel midagi paremini esindama. Kas ka Piibel ise kasutab seonduvalt pühadusega teatud värve rohkem? Teema ei ole uus ja antud töö püüab esile tuua kõige iseloomulikumat, mis võiks puutuda otseselt sakraalsesse arhitektuuri ja mosaiikidesse ning oleks üheks lähtepunktiks GPM-i värvianalüüsile. *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* A-C, volume 1 (2006) jaotab märksõna COLORS all Piibli värvikasutuse laialt kaheks: esiteks värvid, mida kasutatakse materiaalsele luksusele viitamiseks (otsese tähendusega) ning teiseks need, mida kasutatakse Jumala kohalolu (sümboolse tähendusega) tähistamiseks.

Käesolev peatükk annab esmalt lühiülevaate sümboolsete värvide esinemisest toetudes internetis leitavale artiklile *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible*². Artikli autor on küll anonüümne, kuid põhjalik analüüs suunas siinse töö autorit väljatoodud kirjakohti süsteemsemalt uurima. Sellele järgneb analüüs, mis keskendub kitsamalt kolme olulisema Vana Testamendi

² Riding The Beast, www.ridingthebeast.com/articles/colors (29.04.2013- 03.05.2013)

kirjakoha värvikasutusele. Kolmandaks on eraldi uurimus Uue Testamendi värvikasutuse kohta, mis põhineb *Uue Testamendi sõnastik. Lühikonkordansis* välja toodud värvinimetustel.

Athalyā Brenner soovib kirjutises *Colors Terms in the Old Testament* ingliskeelseid värvusnimetuste tõlkeid Piiblis võtta kui jämedaid ümardusi, sest tavaliselt on heebreakeelne termin rikkalikum ning mitmetähenduslikum, kui selle edasiandmist võimaldav ingliskeelne tõlge. See tähendab, et värv on algselt olnud rohkem seotud muu ümbritseva, esemete ja materjalidega kui seda mittemiidi keeltes võimalik edasi anda on. Samuti tähendab see, et esemed või elemendid võivad eraldiseisvaina kanda värvusümboolikat ka juhul, kui värvi ennast pole otseselt nimetatud.

Uurides mitmeid Piibli- ning sümboolikaleksikone³ ilmnes, et VT ja UT puhul annavad kõik allikad tugevama piibelliku sümboolse tähenduse vastavalt esinemissagedusele ja -kontekstile neljale värvile: valge, must, punane ja purpur. Kõige põhjalikum on artikli *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible* analüüs, kus lisaks värvi esinemise kirjakohtadele on välja toodud ka nende heebreakeelsed vasted. Värvi esinemist on allikas uuritud lähtudes neljast avaldumisviisist:

I - otsene tähendus – demonstreerib lihtsat ja vahetut kasutust;

II - vastandlik tähendus – kirjeldab kasutust, kus see vastandub otsesele tähendusele;

III - värvussümbolism – kirjakohtad, kust tuleneb värvi sümboolne tähendus;

IV - assotsieeruvad sümbolid – kirjakohtad, kus on mainitud värviga assotsieeruvaid sümboleid.

Kümne eri värvuse puhul on nimetatud kohti, kust tuleneb nende sümboolne olulisus. Need on *merevaigu-kollane, must, sinine, roheline,*

³ Suur Piiblileksikon; The New Interpreter's Dictionary of the Bible; Encyclopedia of the Bible; Sümboolikaleksikon

elevandiluu, lillakaspunane, punane, sarlakpunane, kinaverpunane (helepunane) ja valge.

Järgnevalt on välja toodud ülevaade artiklist *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible* leiduvate värvide kohta ning allika kohaselt värvisümboolika olemasolu tõendavad kirjakohad, vastavate märksõnadega, mida värv sümboliseerib. Punaselt trükitud kirjakohad on pärit Vanast Testamendist, sinisega aga Uuest Testamendist. Kolme esineva värvi puhul (*karmiinpunane, hall, kollane*) värvussümboolika esiletoomise allikas puudub, seetõttu need ka siin ei kajastu.

1. MEREVAIGU-KOLLANE - leidub ainult Heseieli raamatus. Selle kasutus demonstreerib Jumala kindlalt säravat ja vahetut kohalolekut.

Värvisümboolika - Kristus kui Jumala auhiilgus. Hs 1,28; 2Kr 4,6; Ilm 21,23

2. MUST - seostatakse tavaliselt inimkogemuste negatiivsete aspektidega – surma, haiguse, nälja, kannatusega ning kõige sellega, mis seostub patuga. Erandiks on juhud, kus musta kasutatakse juuste kirjeldamiseks.

Värvisümboolika - kohtumõistmine Jr 14,2; 3Ms 13,37; Ii 3,5

3. SININE - VT-s sageli esinev värv, eriti kirjeldamaks erinevaid pühapaikade drapeeringuid. Samuti kasutatakse seda nii jõukuse kui ka sellest rikutuse sümbolina (ent rohkem kasutatakse viimase eesmärgiga siiski purpurit). Üldiselt tuleks sinist vaadelda kui taeva(st) värvi. Alljärgnevalt on ära toodud vaid mõned esinemiskohad, sinist esineb pühakirjas palju rohkem.

Värvussümboolika - taevalikkus 2Ms 24,10; Hs 1,26;10,1; püha teenimine 2Ms 28,31; karistus Est 8,15

4. ROHELINE - seostatav peamiselt taimedega. Selle tõttu võib seda vaadelda kui loomuliku iibe ja elu sümbolit. Erandlikult kasutatakse 3Ms raamatus, kus roheline osutab tõvele/ haigusele.

Värvussümboolika - puhkus Ps 23,2; elu Js 15, 6; Hs 17,24; Lk 23,31; kasvamine Hs 17,24; viljakus Jr 11, 16; 17,8; Ho 14,8; Lk 23,31; värskus/rüvetamatus Ül 1, 16; Lk 23,31; küpsus Ii 15, 31-32; järeleandlikkus Ps 37,2

5. ELEVANDILUU - ei ole kunagi mainitud eraldi millegi värvusena, vaid alati materjali enesena. Kasutus tähistab kallihinnalisi ornamente ja peeneid viimistlustöid. Keha kirjeldades sümboliseerib ilu.

Värvussümboolika - ilu Ül 5,14; 7,4

6. PURPURPUNANE - Koos sinise, sarlakpunase ja karmiinpunasega kasutatakse sageli drapeeringute ja peenmaterjalide kirjeldamiseks.

Värvisümboolika - kuninglikkus Km 8,26; rikkus Ilm 18,16; Lk 16,19; rikaste korruptsioon Ilm 17, 4

7. PUNANE - punast värvust kasutatakse läbi pühakirja väga mitmekesiselt. Esmased on seosed vere ja sõjaga. (Punase merega seostatavad kirjakohtad on analüüsist välja jäetud)

Värvussümboolika - sõda 2Kn 3, 22; Na 2, 4; kättemaks Js 63,2; kiusatus patustada 1Ms 25,30; Õp 23,31

8. SARLAKPUNANE - kasutatakse sageli peente materjalide ja lõnga kirjeldamiseks. On kasutatud ka Moosese puhastumisrituaalis. Nagu purpursegagi, kirjeldatakse ka sellega pattu.

Värvussümboolika - märgistus Jos 2, 18, 21; 1Ms 38, 28

9. KINAVERPUNANE - kasutatakse ainult värvi kirjeldamiseks (nii maja kui portree maalimiseks kasutatava värvi). Kontekstist lähtudes oleks tähenduseks iha ja ülekohus.

Värvussümboolika - ülekohus Jr 22, 13-14 iha Hs 23, 14

10. VALGE - õigluse ja puhtuse värv. Kasutatakse ka looduslike asjade kirjeldamiseks. Mõnikord kasutatakse terve ja ilusa keha kirjeldusel, üksikutel kordadel ka haige keha kirjeldamiseks.

Värvussümboolika - puhtus/ täiustumine/ laitatus/ õigus/ taevalikkus
Ps 51, 7; Kg 9, 8; Tn 7, 9; 11, 35; 12, 10; Mt 17, 2; Mk 9, 3; Lk 9, 29; Jh 20, 12; Ap 1, 10; Ilm 3, 4-5; 18; 4,4; 6,11; 7,9; 13-14 ; võit Ilm 6, 2; 19, 11; 14 ; silmakirjalikult õiged Mt 23, 27; Ap 23, 3

Kui VT-s nimetatakse kõiki eelnimetatud värve korduvalt, siis Uues Testamendis esinevatest värvidest on allikas välja toonud neli värvi : *merevaigu-kollane, roheline, purpurne* ja *valge*. Roheline on seostatav taimede, kasvamise ja viljakusega. Purpurne väljendab jõukust. Otsides seost pühadusega, jäävad UT puhul sõelale *merevaigu-kollane* (mida eesti keelde on tõlgitud Jumala kirkuse ja valgusena) ja *valge*.

1.1. VÄRVIDEST VANAS TESTAMENDIS

Kõige tihedamalt on värve Vanas Testamendis nimetatud 2Ms 25-39. Sümboolika seisukohalt võib olulisemaks pidada kolme kohta. Esimene on vikerkaar ilmumine Noale Jumala ja inimese vahelise lepingu kinnituseks (1Ms 9, 12-16), mis on õpetuse seisukohalt tähtis sündmus. Ülejäänud kaks on juhend kogudusetelgi ehitamiseks (2Ms 26) ja preestrirüü kirjeldus (2Ms 28). Viimaseid võib oluliseks pidada just seetõttu, et tegemist on otseste käskudega Jumalalt inimesele, mis puudutavad muuhulgas ka värve.

1. 1Ms 9, 12-17 – Jumala ja Noa lepingu tähis.

12 Ja Jumal ütles:

„Lepingu tähis, mille ma teen enese ja teie

ja iga teie juures oleva elava hinge vahel

igavesteks põlvedeks, on see:

13 ma panen pilvedesse oma vikerkaare

ja see on lepingu tähiseks minu ja maa vahel.

14 Kui ma kogun maa kohale pilvi
ja pilvedes nähakse vikerkaart,
15 siis ma mõtlen oma lepingule,
mis on minu ja teie ja iga elava hinge vahel
kõiges lihas, ja vesi ei saa enam
kõike liha hävitavaks uputuseks.
16 Kui pilvedes on vikerkaar,
siis ma vaatan seda
ja mõtlen igavesele lepingule
Jumala ja iga elava hinge vahel
maa peal olevas kõiges lihas.”

2. 2Ms 26 – juhend kogudusetelgi ehitamiseks

Otseselt on nimetatud järgmisi värvusi: *sinine, purpurpunane, helepunane, punakas*. Materjalidest, mis viitavad värvusele (ent on kandjast lahutamatud): *kuldhaak, vaskhaak, hõbehaak*.

3. 2Ms 28 – preestrirüü kirjeldus.

Otseselt on nimetatud järgmisi värvusi: *sinine, purpurpunane, helepunane*. Materjalidest, mis viitavad värvusele (ent on kandjast lahutamatud): *kuldäär*.

Loetletakse üles kalliskivid preestrirüü kaunistamiseks (Vt Tabel 1.):

17 Kata see kalliskivipealistusega, neli rida kive: *rubiin, topaas, smaragd* ridamisi esimeses reas;
18 teises reas: *türkiis, safiir, jaspis*;
19 kolmandas reas: *hüatsint, ahhaat, ametüst*;
20 neljandas reas: *krüsoliit, karneool, nefriit; kuldäär*isest
ümbrissetuina olgu need oma asemeis!

Tabel 1. Vääriskivide värvused

Rubiin	lillakaspunane, punakas
Topaas	kullane, punakaspruun, värvitu, sinine, roheline või roosipunane
Smaragd	roheline, tume rohekassinine
Türkiis	türkiis, ere rohekassinine
Safiir	varieeruvate tumedusastmetega sinine
Jaspis	levinumad pruun, punane, aga ka roheline, kollane, hallikaslilla
Hüatsint	punakaspruun, oranž
Ahhaat	enamasti hallikasvalge, võib varieeruda sinakashallist pruuni, beeži, roosa ja valgeni
Ametüst	varieeruva tumedusastmega lilla
Krüsolit	läbipaistev, kollakas, pruunikas või oliivroheline
Karneool	oranž kuni lihavpunane
Nefriit	enamasti samblaroheline, võib olla ka must, valge või läbipaistmatu

1.1.1. VANA TESTAMENDI ANALÜÜS

Õpetusliku sisu seisukohalt on kaalukalt olulisim esimene kirjakoht. Vikerkaar⁴ sümboliseerib Jumala ja inimkonna vahelist lepingut. Vikerkaar on ainult värviline valgus. Järgnevad kaks kirjakohta võiks siduda esimese ja kõige olulisemaga. Värvikirevad vääriskivid meenutavad valgust peegeldavaina lepingut Jumalaga. Tegemist ei ole lihtsalt värvidega, vaid materjalidega, mis reageerivad valgusele – muutuvad, intensiivistuvad, ärkavad ellu. Ka vikerkaar tekib päikesevalgusest.

Eeltoodud kolme kirjakohta uurides ilmneb, et VT viitab vahetute juhendite andmisel värviküllusele, mida ei kirjeldata otseste värvusnimetustega, vaid mis tuleb esile valgustkiirgavate materjalide kaudu. Siiski korratakse valitud nimetusi (sinine, purpurpunane, helepunane, punakas) süsteemselt. Samad toonid domineerivad hiljem ka liturgias. Selle puhul on tõenäoliselt on tegu tol ajal enim hinnatud materjalide värvidega.

⁴ Vikerkaart mainitakse veel nii VT-s (Hs 1, 28) kui UT-s (Ilm 4, 3) apokalüptilises kontekstis.

1.2. VÄRVIDEST UUES TESTAMENDIS

Uue Testamendi värvusnimetuste lahkamiseks on kasutatud *Uue Testamendi sõnastik: lühikonkordansi*. Otseste märksõnadena oli loendis ära toodud vaid kaks viidet värvusele: *kuld* ja *valge*. See tähendab, et sõnastiku koostaja on uustestamentliku õpetuse seisukohast neid teistest sümboolselt olulisemaks pidanud. Kulla värvuseks nimetamine on riskantne, sest tegemist on eelkõige elemendiga. Ajastu kontekstis on see siiski ka värv, kuigi materjalist lahutamatu. Kuld elemendina tähendas ka spetsiifilist värvi, mida eraldiseisvana olemas ei olnud. On võimalik tõmmata ühendusjoon *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible* analüüsis UT pühade värvide sõelale jäänud *merevaigu-kollase* ja kulla rolli vahele Uues Testamendis. Neil on paljudel juhtudel kattuv sümboolne tähendus - Jumala valguse, kirkuse peegeldamine. Seetõttu on analüüsis mõistetud kulda tinglikult värvi tähenduses.

Käesoleva töö autor tegi *kulla* ja *valge* esinemise kohta vastavate kirjakohtadega tabeli (Vt Tabel 2.) Alumises kapis on värvide nimetamise konteksti iseloomustav kokkuvõte. Uue Testamendi sõnastikust on üle vaadatud ka järgmiste sõnadega seostuvad kirjakohtad: *kuld*, *muldne*, *pime*, *pimedus*, *puhas*, *puhtus*, *pulmariie*, *valge*, *valgus*, *valgustama*, *veri*, kuivõrd neid võiks seostada värvusega. Uurimisülesande seisukohalt ei olnud nende märksõnade all olulist infot. Samuti kontrollis autor interneti piiblist sõnade *punane*, *oranž*, *kollane*, *roheline*, *sinine*, *lilla* ja veel mõningate olulisemate värvide alternatiivnimetusi (verekarva jne).

Kõige sagedamini on värve kirjeldustes kasutatud Johannese Ilmutusraamatus, nende roll on peamiselt elavate kirjelduste intensiivistamine, ent ka seal ei ole need sümboolsest tähendusest priid. Johannese Ilmutusraamatu kasutusega võiks leida seose vikerkaare esinemistega apokalüptiliste kirjelduste kontekstis. Üldistavalt – vikerkaar ilmub Piiblis situatsioonides, kus Jumala tegutsemine on eriti aktiivne või tähendusrikas. Seega on Ilmutusraamatus esinevad rohked värvid seostatavad vikerkaarega. Antud töös on analüüsi alla võetud uurimisülesande püstituse seisukohalt tähtsamad värvused.

Tabel 2. Valge ja kuld Uues Testamendis

	Valge (nimetatud kokku 15 korda)	Kuld (nimetatud kokku 20 korda)
Mt	<u>5, 36</u> Ära vannu ka oma pea juures, sest ise ei saa sa ühtegi juuksekarva valgeks või mustaks teha! <u>10, 27</u> Mida ma teile ütlen pimedas, seda ütelge valges , ja mida kuulete kõrva sisse sosistatavat, seda kuulutage katuselt! <u>17, 2</u> Ja ta muudeti nende ees; ta pale säras otsekui päike, ta rõivad said valgeks otsekui valgus.	<u>2, 11</u> Ja majja sisse astudes nägid nad last koos Maarja, tema emaga, ja kummardasid teda tema ette maha heites, avasid oma aarded ning andsid talle kinke: kulda , viirukit ja mürrit. <u>10, 9</u> Ärge soetage kulda ega hõbedat ega vaskraha oma vöö vahele <u>23, 17</u> Te rumalad ja sõgedad! Kumb on suurem kas kuld või tempel, mis kulla pühitseb?
Jh	<u>4, 35</u> Eks te ise ütle, et veel on neli kuud, ja siis tuleb lõikus? Vaata, mina ütlen teile: Tõstke silmad ja vaadake põlde: need on juba valged lõikuseks!	
Ap		<u>3, 6</u> Aga Peetrus ütles: „Hõbedat ega kulda mul ei ole, aga mis mul on, seda ma annan sulle: Jeesuse Kristuse, Naatsaretlase nimel - tõuse ja kõnni!” <u>17, 29</u> Kui me nüüd oleme Jumala sugu, siis ei tohi me arvata, et jumalus on kulla või hõbeda või kivi sarnane või nagu inimeste oskuse ja kujutluse loodud. <u>20, 33</u> Kellegi hõbedat ega kulda ega riideid ei ole ma himustanud.
1Kr		<u>3, 12</u> Kas keegi ehitab sellele alusele hoone kullast , hõbedast, kalliskividest, puudest, heintest või õlgedest -
1Tm		<u>2, 9</u> Niisamuti ka naised, kombekalt rõivastatuna, ehtigu end häbelikkuse ja mõõdukusega, mitte soengute ega kulla ega pärlite ega kallite riietega,
2Tm	<u>1, 10</u> nüüd on aga saanud avalikuks meie Päästja Kristuse Jeesuse ilmumise läbi, kes on kõrvaldanud surma ning on evangeeliumi kaudu toonud valge ette elu ja kadumatuse	
Hb		<u>9, 4</u> kus oli kuldne suitsualtar ja lepingulaegas, mis oli üleni kullaga kaetud. Selles olid kuld kruus mannaga ja Aaroni kepp, mis oli õitsenud ja lepingulauad;
Jk		<u>5, 3</u> teie kuld ja hõbe on roostes ning nende rooste saab tunnistuseks teie vastu ja sööb teie liha nagu tuli. Te olete kogunud tagavara viimseil päevil.
1Pt		<u>1, 7</u> et teie usk läbikatsutuna leitaks palju hinnalisem olevat kullast , mis on kaduv, ent mida siiski tules läbi proovitakse, ja oleks teile kiituseks, kirkuseks ja auks Jeesuse Kristuse ilmumisel, <u>18</u> teid pole lunastatud kaduvate asjadega,

		<p>hõbedat või kullaga teie tühisest esiisadelt päritud eluviisist,</p> <p>3, 3 Teie ehteks ärgu olgu välispidine juuste palmitsemine ega kuldkeede kandmine, ega rõivad, mida te kannate,</p>
Ilm 1	<p>1, 14 Aga tema pea ja juuksed olid valged nagu valge vill, nagu lumi, ning tema silmad nagu tuleleek</p> <p>2, 17 Kellel kõrv on, see kuulgu, mida vaim ütleb kogudustele:</p> <p>Võitjale ma annan süüa peidetud mannat ning annan talle valge kivikese ning kivikesele kirjutatud uue nime, mida ükski peale saaja ei tea.</p> <p>3, 4 Kuid Sardes on sul mõned, kes ei ole määrinud oma rõivaid, ning need saavad kõndida koos minuga valgeis rõivais, sest nad on seda väärt.</p> <p>5 Kes võidab, see riietatakse samamoodi valgete rõivastega. Mina ei kustuta tema nime eluraamatust ning ma tunnistan tema nime oma Isa ees ja Isa inglite ees.</p> <p>18 siis ma annan sulle nõu osta minu käest tules proovitud kulda, et sa saaksid rikkaks, ning valgeid rõivaid, et end nendega riietada ja et ei saaks avalikuks sinu alastioleku häbi, ning silmasalvi võida silmi, et sa näeksid.</p> <p>6, 2 Ma nägin: ennäe, valge hobune ning selle seljas istujal oli käes amb ning talle anti pärg ja ta läks välja võitjana võitmiseks.</p> <p>11 Neile igaihele anti valge rüü ning neile öeldi, et nad veel natuke aega puhkaksid rahus, kuni saab täis nende kaassulaste ja nende vendade arv, kes veel tapetakse nõnda nagu nemadki.</p> <p>7, 14 Ma vastasin talle: „Mu isand, sina tead.” Ning tema ütles mulle: „Need on need, kes tulevad suurest viletsusest ning on pesnud oma rüüd ja teinud need valgeks Talle veres.”</p> <p>18, 1 Pärast seda nägin ma veel teist ingliti, kellel oli suur meelevald, tulevat taevast alla, ning maailm läks valgeks tema hülgusest.</p>	<p>3, 18 siis ma annan sulle nõu osta minu käest tules proovitud kulda, et sa saaksid rikkaks, ning valgeid rõivaid, et end nendega riietada ja et ei saaks avalikuks sinu alastioleku häbi, ning silmasalvi võida silmi, et sa näeksid.</p> <p>9, 7 Ja rohutirtsud olid välimuselt sõjaks seatud hobuste sarnased, neil olid pärjad peas otsekui kullast ning nende palged olid nagu inimeste palged</p> <p>17, 4 Naine oli riietatud purpurpunasesse ja erepunasesse ning ehitud kulla ja kalliskivide ja pärlitega, ta käes oli kuldkarikas täis jäledusi ja oma hooruse saasta</p> <p>18, 12 ei kulda ega hõbedat, ei kalliskive ega pärleid, ei peenlinast ega purpurit, ei siidi ega erepunast riiet, ei mingisugust healõhnalist puud ega mingisugust elevandiluust eset, ei mingisugust vääriskuust tehtud või vasest või rauast või marmorist,</p> <p>16 Häda, häda suur linn, riietatud peenlinasesse ja purpurisse ja erepunasesse ning ehitud kulla ja kalliskivide ja pärlitega, sest üheainsa tunniga on ära rüüstatud nii suur rikkus!”</p> <p>21, 18 Selle müür on jaspisest ning linn ise puhtast kullast, selge klaasi sarnane.</p> <p>21 Kaksteist väravat on kaksteist pärlit, iga värav ühest pärlist, ning linna tänav on puhtast kullast otsekui läbipaistev klaas.</p>
Kokku-võte	<p>Valget värvust mainitakse sageli seoses valgesse riietumisega, mis tähendab vaimset puhtust ning usu võitu. Valgena kujutatakse inglite ja lunastatute rüüsid.</p>	<p>Uue Testamendi sõnastiku kirjakohtade põhjal järeldub, et kullal nagu paljudel värvidelgi, on kaks vastandlikku tähendust. Esimene on materiaalne väärtus, hinnalisus. Nii kasutatakse seda</p>

		negatiivselt – kullaga enese ehtimine, kui märk materiaalsesse sfääri ja madalustesse kiindumine, Jumalast ja kõrgematest aadetest eemalolek. Teine viis, kuidas kulda kasutatakse, on tema väärtuslikkuse ülekandmine vaimsesse tasandisse. Kuld kui hinnalisim materiaalses sfääris on seda ka vaimsel tasandil. Kuld värvina (aga ka materjalina) sobib vaimseid väärtusi esindama ka oma valgustpeegeldavusega, hiilgavusega. Kuld värvina on seostatav püha tähendust omava merevaigu-kollasega.
--	--	---

1.2.1. UUE TESTAMENDI ANALÜÜS

Uues Testamendis esinevad pühaduse mõistega seostatavalt enam värvid *kuld* ja *valge*. Eredalt valgustpeegeldavate värvustena kasutatakse neid sageli valguse sünonüümina. Viimase seostamine vaimseuse või kõrgemate jõududega on väga arhailine kontseptsioon. Ometi on valgus ka väga uustestamentlik sümbol. Matteuse ja Luuka evangeeliumis esineb metafoor silmast kui ihu lambist. See on oluline sümboolne valgusega seonduv viide, mis osutab kristlikule arusaamale hingest kui otsustavaimast tegurist elus.⁵ Piiblis leidub rohkelt kirjakohti, kus valgus esineb tõe võrdkujuna.⁶

Ristija Johannest kirjeldatakse kui “lampi, mis põleb ja paistab” (Jh 5, 35). Jeesust nimetatakse „maailma ja elu valguseks”. Mitmes kohas (Lk 16, 8; Jh 12) kutsutakse kristlasi “valguse lasteks” (Jh 8, 12).

Valgustumine tähendab osa saamist Kristuse valgusest. Uustestamentlik valgus ei ole inimlikku päritolu, vaid tuleb väljastpoolt ja paistab sealt inimesesse. Valgus on Jumala (Jh 1, 5), Kristuse ja taevase maailma (Ilm 21, 23) sümbol, mis

⁵ Dictionary of Christ and the Gospels vol II LIGHT, 1906 (lk 329)

⁶ Internetiportaali Bible Tools

<http://www.bibletools.org/index.cfm/fuseaction/Topical.show/RTD/cgg/ID/1722/Light-as-Metaphor-Truth.htm> (08.05.2013)

vastandub pimedusele kui saatana, vale, ja kurjuse sümbolile. UT tähtsaim seostuv kirjakoht on:

Jh 1, 1-5

*1 Alguses oli Sõna
ja Sõna oli Jumala juures
ja Sõna oli Jumal.
2 Seesama oli alguses Jumala juures.
3 Kõik on tekkinud tema läbi
ja ilma temata ei ole tekkinud midagi.
Mis on tekkinud
4 tema kaudu, oli elu,
ja elu oli inimeste valgus.
5 Ja valgus paistab pimeduses,
ja pimedus ei ole seda omaks võtnud.*

Uustestamentlik valgus toetub omakorda VT 1. Moosese raamatu kirjakohtadele:

1 Ms 1, 1-5

*1 Alguses lõi Jumal taeva ja maa.
2 Maa oli tühi ja paljas ja pimedus
oli sügavuse peal ja Jumala Vaim hõljus vete kohal.
3 Ja Jumal ütles:
„Saagu valgus!” Ja valgus sai.
4 Ja Jumal nägi, et valgus oli hea,
ja Jumal lahutas valguse pimedusest.
5 Ja Jumal nimetas valguse päevaks
ja pimeduse ta nimetas ööks. Siis sai õhtu ja sai hommik -
esimene päev.*

1.3. KOKKUVÕTE: VÄRVID JA VALGUS VANAS JA UUES TESTAMENDIS

Ehkki üksikutel värvide esinemistel on omaette eraldi tähendus, on ka värvikirevusel tähendus. Vanas Testamendis korduvalt esinevat värvikirevust saab seostada Jumala ja inimkonna lepingu märgiks ilmunud vikerkaarega, mis on sisuliselt kirju valgus ja mis ilmneb Piiblis sageli tähistamaks Jumala intensiivset tegutsemist. Püha on ka Heseieli raamatus esinev *merevaigu-kollane*, kuid ka see ilmub üheskoos vikerkaarega ning tähistab pigem kirkust ja valgust. Vana

Testamendi analüüsile toetudes ei ole püham ükski kindel värv, vaid nende kombinatsioon (mis viitab vikerkaarele, mis omakorda tähistab Jumala aktiivset tegutsemist). Uues Testamendis on olulisemad need värvid, mis peegeldavad valgust ja on kasutusel selle sünonüümina. Võib öelda, et see omadus muudab nad pühamaks. Värvide ja valguse omavahelise seose olulisus on tabatud juba väga ammu. Asjaolu kinnitab ka, et heebrea keeles on sõnadel *valgus* ja *valge* sama tüvi – אור [*ōr*] tähendab nii valgust kui ka valge olemist.⁷ Visuaalselt kogetavad värvid on valguse ja valgustatuse füüsiline manifestatsioon (Brenner 1982: 9). Värvid toovad mitmekülgses vormides valguse meelelise tasandi kaudu inimeseni. Piiblivärvide tähtsus seisnebki võimes peegeldada Jumalikku valgust. Samuti kannavad nad endas asjasepühendatule õpetuslikku sisu. Seega saab värve VT-s ja UT-s pidada sümboliteks ning teatud värve seostada rohkem pühaduse mõistega kui teisi.

⁷ John F.A. Sawyer Piibliheebreakeel algajale, Tallinn 2011. Lk 172.

2. VÄRVID JA MOSAIIGID ANTIIKAJAL

Peatüki esimene osa annab refereeriva ülevaate värvikäsitlustest antiikajal. Teine osa käsitleb samal moel mosaiigi positsiooni antiigis, eelkõige Roomas. Peatükk annab ülevaate antiikaja mosaiigi rollist ning eripäradest, mis võimaldaksid GPM-i analüüsis antud mõjusid edukalt ja selgelt tuvastada.

2.1. ANTIIKMAAILMA VÄRVITRADITSIOONID

Vana-Kreekas omistati värvidele vähest sümboolset tähendust, kusjuures kasutada eelistati puhtaid naturaalseid toone. Oma kättesaadavuse tõttu domineerisid kunstis punane, must, kuldne ja valge. Eriti väärtuslikud olid sinine ja purpur. Üldiselt eelistati antiigis siiski tegeleda vaid valge ja mustaga, teisi värve vaadeldi kui nende kahe vaheetappe (Rowe 1972: 327).

Varaseimad Kreeka kirjalikud andmed värvusest pärinevad 5. sajandist eKr Krotoni Alkmaioni kirjutistest⁸, mis peamiselt räägivadki musta ja valge, või pimeduse ja valguse, vastandlikkusest. Need arutelud jäid aluseks hilisematele Empedoklese ning Demokritose mõttekäikudele. Empedokles kasutas värvi segava maalri analoogi illustreerimaks harmooniat nelja elemendi (maa, õhk, tuli, vesi) vahel. Demokritos kirjutas neljast lihtsast värvist: valge, mille funktsioon on pehmus; must, mille funktsioon on karedus; punane, mis seostub soojusega ja heleroheline (kr. keeles *χλωρόν*), mis on segu nii tahkest ainest ja tühjusest. Ülejäänud värvid arvas ta tulenevat eelnimetatutest. (Gage 1993: 11-12)

⁸ *Peri physeos*⁷es – Marju Lepajõe märkus.

Nii Homeros kui Platon käsitlesid sära/kirkust (kr. keeles *λαμπρόν*) põhivärvina (Rowe 1972: 344).

Platon jaotas värvid põhivärvideks ning liitvärvideks. Põhivärvid olid valge, must, punane ja sära. Värve kirjeldas ta kui „leeke, mis objektidest välja voogavad.” Valge, punane ja kirkus on tule ja valguse liigid. (Rowe 1972: 342)

Aristotelese arusaam värvidest on kõige keerukam. Ta hülgas Platoni ja Demokritose teooria sarnasused ja väitis, et valgus on värvi läbipaistev meedium. Peripateetikud pidasid põhivärvideks valget (õhu, vee ja maa värv) ja kuldset (tule värv). Musta tõlgendati kui transformatsioonis oleva elemendi värvi. (Gage 1993: 13)

Mõistmaks kreeklaste arusaamist värvist on analüüsitud Homeroose sõnakasutust. Ilmnes, et Homeros kasutab värvusenimetusi ning värviga seotud termineid vähe ka seal, kus lugeja võiks neid loogiliselt oodata (näiteks naisterahva ilu või looduslikult kauneid paiku kirjeldades). See fakt sai aluseks 19. sajandil elanud William Gladstone'i darvinismile toetuvale teooriale antiikinimeste väljaarenemata värvinägemisest. Kordagi ei ole Homeros kirjeldanud taevast sinisena, mistõttu rakendus Gladstone'i teooria eelkõige sinise värvuse nägemise kohta. (Rowe 1972: 392)

Rowe kirjeldab artiklis *Conceptions of Colour and Colour Symbolism in the Ancient World* hilisemaid järeldusi Homeroose sõnakasutuse kohta. Näiteks pakub 1922. aastal Müller-Bore välja, et Homeroose sõnakasutus ei viita mitte teistsugusele nägemisele (ja ei eelda sinise värvi mittenägemist), vaid on kirjaniku valik, mis ühildub eepilise stiiliga. (Rowe 1993:330) Rowe väidab vastu, et tegemist ei saa olla valikuga, kuna ka filosoofide sõnavaras ning ülejäänud antiigi tekstides kasutati värvusenimetusi väga vähe (Rowe 1972: 331). Rowe jõuab järeldusele, et antiigi tekstides kasutatakse toonide kirjeldamiseks pigem valguse liike ja vorme (Rowe 1972: 337). Toon määratakse tema heleduse-tumeduse astme järgi.

Ladina keeles on umbes sama arv abstraktseid termineid värvi jaoks nagu neljanda sajandi kreeklastel: valge, must, punane, kollane, roheline ja võib-olla

sinine. Otseste värvinimetuste asemel antakse toone tihti edasi näitlikustatuna, ülevõetuna mingilt reaalselt objektilt - „lumevärvi”; „muruvärvi” jne. (Rowe 1972: 351-352).

Samas möönab autor, et värvusnimetuste kasutamine ja võime neid eristada on erinevad asjad (Rowe 1972: 353). Nagu ka ei saa kirjanduses leitava sõnavara põhjal teha üldistavalt järeldusi kõnekeeles kohta (Rowe 1972: 349). Artikli lõpus põhjendab Rowe Homerose värvikasutust kahe USA lingvisti uuringutega, kes väidavad, et tolleaegne värvusnimetuste olemasolu sobib mustrisse kõikide teatud arengufaasides olevate kultuuride sõnavaraga (Rowe 1972: 360).

2.2. ANTIKMAAILMA MOSAIIGID

Antiikaja mosaiigikunsti arengus saab välja tuua kolm peamist etappi. Esimene puudutab eeskätt Kreekat ning seal kasutuseloleva kiviklibu tehnika järkjärgulist täiustumist. Teine etapp jääb peamiselt hellenistliku Kreeka ning Rooma algusperioodi ning sinna kuulub *tessera*⁹ tehnika leiutamine ja levik.

Kui Rooma võim muutus valitsevaks, võeti nende poolt eelnimetatud kunstitehnika omaks ning see levis üle kogu impeeriumi, alates Põhja-Aafrikast kuni Musta mereni ning Aasiast Hispaaniani. Kuulsate kreeka mosaiigimeistrite tööd kaunistasid rikaste Rooma patriitside kodusid. (Bustacchini 1989: 8)

Kolmas etapp on puhtalt rooma nähtus ja seda iseloomustab mosaiikide populariseerumine ning meediumi kohandamine uute funktsioonidega.¹⁰

Mosaiigikunsti arengu kolmandas etapis muutsid roomlased hellenismi ajal kehtestunud arusaama mosaiigi väljendusrikkast rollist – kunstivorm võeti siis kasutusele dekoratiivelemendina. See tähendas nii tehnika kui kujutiste lihtsustamist. Eelkõige kasutati mosaiike arhitektuurse ruumi esiletoomise

⁹ „Kuubik” või „täring” ld keeles.

¹⁰ Encycloperia Britannica: Ancient Greek and Hellenistic mosaics. Per Jonas Nordhagen, Frederic O Waage. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/393310/mosaic/74110/Ancient-Greek-and-Hellenistic-mosaics> (04.05.2013-08.05.2013)

vahendina. Uus mosaiigitrend tulenes tõenäoliselt uuest ning funktsionaalsest mõtteviisist, mis puudutas põrandate rolli arhitektuuris. Praktikutele roomlastele võis tunduda ebaloogiline, et tugeva kulumise jaoks loodud põrandad võiksid kanda õrnu, kergesti kahjustatavaid kujutisi. Ulatuslike mosaiikide nõudluse oli tekitanud aga kolossaalne linnastumine 1. sajandil pKr. Kiiresti valmiva ja lihtsa tehnika kasutuselevõtt sai hädavajalikuks. Niisiis oli roomlaste eesmärk tõenäoliselt luua stiil, tehnika ja kompositsioonivorm, mida iseloomustaks eelkõige lihtsus ja funktsionaalsus. Sellega hüljati lõplikult võistlus maalikunsti illustratiivse ja koloriitse rafineeritusega.¹¹

Keisririigi ajastul mosaiigi tähtsus kasvas, lisaks põrandatele hakati sellega kaunistama ka sambaid ning seinu. Arvukalt on mosaiike säilinud Pompejis, Põhja-Aafrikas, Prantsusmaal ja Lääne-Saksamaal (Vaga 2007: 129). Pompejis leidub rohkelt *opus vermiculatum*'i¹² stiilis töid, mis ulatuvad ajaliselt 2. - 1. sajandisse eKr. Viimase stiiliga käis sageli kaasas *emblema*¹³-de kasutus.

Mosaiikide struktuuriline iseloom ning teostamise tehnilised võtted jäävad alates *tessera* tehnika leiutamisest põhiosas samaks. Muutused on kuni varase keskajani minimaalsed. Väline ilme seejuures varieerub lihtsa disainiga kahevärvilistest monokroomsetest põrandamustritest ülimalt detailsete geomeetriliste ning mitmetooniliste taime- ning lilleornamentideni. Need ulatuvad omakorda lihtsatest eraldiseisvate figuuridega kujunditest vägagi ambitsioonikate jutustavate kompositsioonideni. Mosaiike kasutati ka tekstide jaoks. Pikkuseks võis olla üks sõna, kuid mosaiigistati ka pikemaid värsse. (Dunbabin 2006: 2)

Katherine M. D. Dunbabin kirjutab uurimuses *Mosaics of the Greek and Roman World*, et võimaluse korral peaks antiikaja mosaiike uurima ühises kontekstis hoonega, mille komplekti nad kuuluvad. Mosaiik on meistri käsitöö,

¹¹ Encyclopedia Britannica: Roman mosaics.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/393310/mosaic/74111/Roman-mosaics> (04.05.2013-08.05.2013)

¹² *Opus vermiculatum* on kreeka mosaiigitüüp, mille puhul taustatooni mosaiigi tükikeste ääristusega tuuakse kujutis esile.

¹³ *Emblema* on sageli väike ja üksikasjalik element hellenistlikus ning rooma mosaiigis, mis tehakse oma detailsuse tõttu töökojas enne lihtsamasse üldkompositsiooni paigutamist valmis.

millel on eelkõige praktiline funktsioon ning mis on vältimatult seotud oma paiknemiskohaga.

Lääne-Roomas tõi rahvasteränne 5. sajandi teisel poolel lõpu mugavale roomapärasele elulaadile, kus majad olid kaunistatud spetsiaalselt koolitatud meistrite mosaiikidega. Teistes piirkondades traditsioon jätkus, ilmutades siiski selgeid raugemise märke. Impeeriumi idaosas jäi traditsioon elujõuliseks ning tootmine ulatuslikuks. (Dunbabin 2006: 2)

2.3. KOKKUVÕTE

Kreeklased tegid erinevaid katseid määratleda põhivärve ning lähenesid neile eelõige filosoofiliselt. Tolleaegse kirjanduse põhjal on järeldatud, et värvusnimetuste sõnavara oli teistsugune ja värve eristati teisel põhimõttel: tumedusastme järgi.

Rooma impeeriumi ajal toimus mosaiigikunstis oluline muutus. Mosaiigitehnikat lihtsustati ning see võeti kasutusele arhitektuuris igapäevaselt levinud kujunduselemendina. Eriti armastati kujutada suureplaanilisi pilte ning varieeruvate kompositsioonidega geomeetrilisi ornamente. Tulenevalt kunstivormi dekoratiivsest positsioonist ei saa rooma mosaiigi kontekstis rääkida mitmeastmelisest värvussümboolikast. Seal oli värv kasutusel enamasti ikka I astme sümbolina. Galla Placidia mausoleum on aga religioosne hoone, mis tähendab, et illustratsioonidel oli sootuks teine eesmärk. Rooma mõjude uurimisel mausoleumis võib kasu olla eelkõige teadmistest, mis puudutavad pinnatäitena kasutusel olevat dekoratiivset ornamentikat.

3. GALLA PLACIDIA MAUSOLEUMI KIRJELDUS

Augusta Galla Placidia oli ajalooline isik, imperaator Honoriuse õde, kes valiti pärast venna surma 423. aastal Lääne- Rooma asevalitsejaks. Galla Placidiale omistatakse Ravenna Santa Croce kiriku ehitamine aastate 425 ja 430 vahel. Algselt oli kirikuga ühendatud ka ristikujulise põhiplaani mausoleum. Väidetavalt lasi selle Galla Placidia iseendale püstitada, kuid kindlad tõendid selle kohta puuduvad. Samuti ei ole teada, kas ta ka sinna maetud oli. Santa Croce kompleksi tähtsaimaks osaks peetakse Püha Laurensiusele pühendatud kabelit. Laurensius oli Ravennas väga austatud pühak, kellele on pühendatud veel kolm sealset kirikut. 1602. aastal ohverdati praeguse Galla Placidia tänava ehituseks osa kirikukompleksist, mis eraldas väikese ristikujulise plaaniga mausoleumi ülejäänust. (Bustacchini 1989: 15)

Sekundaarkirjanduses leidub külastajate muljeid, kes kirjeldavad mausoleumi sisenemist ning mosaiikidega kohtumist müstilisena kogemusena. Hoone välisilme on lihtne ja range ning kontrastis suursuguste värvikirevate sisemiste seinamosaiikidega.¹⁴ Suurendades üllatushetke, võib see moment toetada ka müstilise kogemuse teket. Mausoleumi väiksuse tõttu on mosaiigid lähedal ja tajutavad. Sealjuures asuvad pildid inimesest kõrgemal, mis sunnivad vaatajat töid imetledes justkui üles Jumala poole vaatama.

Mausoleum on ristikujulise põhiplaani.¹⁵ Reproduktsioone uurides torkab silma ornamentide rohkus ja mitmekesisus. Värvidest domineerivad sinine ja kuld. Erinevaid piiblistseene on kaks: *Kristus kui hea karjane*, *Püha Laurensiuse martüürium*, samuti ka piibliainelisi motiivide kompositsioone: 2x

¹⁴ Vt Lisa 1: GPM-i reproduktsioonid. Pilt 1. Galla Placidia välisilme.

¹⁵ Vt Lisa 1. GPM-i reproduktsioonid. Pilt 2. GPM-i põhiplaan.

Kaks hirve; 4x Apostlid ja joovad tuvid. Rohkelt on geomeetrilist lilleornamentikat ja taimemustreid. GPM-i mosaiikides on omavahel tugevalt läbipõimunud rooma traditsioon ning kujunev kristlik sümbolism.

Sissepääs mausoleumi algab risti alumisest otsast ning viib läbi mosaiikidega kaunistatud silindrikujulise võlvkoridori. Kohe sissepääsu kohal, poolkaarekujulisel võlviotsal, asub stseen *Hea karjane*. Teisel pool, vastasseinal, on kujutatud *Püha Laurentsiuse martüüriumi*. Võlvi all põrandal asub üks kolmest hoones olevast sarkofaagist. Hoone keskel asub kuppel, milleni kõrguvatel seintel asuvad neli stseeni - *Apostlid ja joovad tuvid*. Kuplimosaiik on dekoreeritud meenutamaks tähistaevast ning värvidest on kasutatud sinist ja kuldset. Nurkades on kuldsena kujutatud nelja evangelisti sümbolid (*lõvi, härg, kotkas, inimene*), keskmes asub kuldne rist, mida ümbritsevad *tähed*.

Seljaga sissepääsu suunas seistes jäävad paremale ja vasakule samasugused ohtra mitmekesise ornamentikaga võlvid, mille otsaseinas on vastamisi ühesuguse kompositsiooniga motiivid - 2x *Kaks hirve*, kes küünitavad veelombi poole. Hirved on ümbritsetud rohke taimornamentikaga. Võlvikaared on ehitatud rohkete kuldvääridega, keskel paikneb kristogramm, millest kummalgi pool asetsevad kaks kuldset figuuri. Mõlema külgvõlvi all põrandal paiknevad kaks ülejäänud ehitises olevat kristlike reljeefidega kaunistatud kivist sarkofaagi. Mausoleumis on kokku seitse väikest alabasterakent, mis lasevad sisse õrna kuldset valgust (Lawrence 1991: 20). Hämarus ja sinised võlvid tekitavad sisenejas müstilise öise meeleolu.

3.1. GPM-i VÄRVUSANALÜÜSI SISSEJUHATUS

Uuritavaid värve analüüsitakse stseenide kaupa. Erandiks on suurepinnalised sinised võlvimustrid ja kaunistused, mida käsitletakse ühtse tervikuna seetõttu, et need annavad üheselt edasi muljet taevast. Eraldi on vaadeldud ka geomeetrilisi mustreid ning taimornamentikat, mida leidub võlvide ning motiivide äärtel. Kuna viimasel puhul joonistuvad selgelt välja rooma

kunstitraditsiooni mõjud, on mõistlik neile uurimisel läheneda tervikuna pidades silmas mosaiigi ja värvide positsiooni Roomas. Analüüsitava järjekord:

1. Laed ja kuppel
 - a) sissepääsu võlv
 - b) kuplivõlvi mosaiik
2. Kristus kui hea karjane.
3. Püha Laurensiuse martüürium.
4. 2x Kaks hirve.
5. 4x Apostlid ja joovad tuvid.
6. Ornamentika

Vaatluseks on käesoleva töö autor kasutanud Ravennas välja antud mosaiikidele keskenduvat kogumiku *RAVENNA. Mosaics, monuments and environment*. reproduktsioone. Kogumik on visuaalselt väga informatiivne ning ehkki tutvustav tekst on lihtne, on see kirjutatud ekspertide poolt, mis peaks olema parim garantii reproduktsioonide autentsusele. Lisaks olid abiks internetiportaalis *Art History Images*¹⁶ leiduvad Holly Hayesi 2009. aastal GPM-ist tehtud fotod, mis annavad edukalt edasi sealset ruumimuljet ning asjade omavahelist paiknemist. Häid fotosid leidis ka internetiportaalis *www.flickr.com*, mille autoriks on Steven Zucker¹⁷. Viimastel on värvid väga selged. Reproduktsioonide vaatamine käesoleva töö lugemise kõrvale on vajalik, mistõttu on valik neist ära toodud ka töö lisades. Tegemist on Holly Hayesi fotodega kui ei ole märgitud teisiti. Käesoleva töö autor on teadlik sellest, et reproduktsioonide uurimine ei ole samaväärne paiga külastamisega ning et sellest tulenevalt võivad teatud kohapeal tajutavad nüansid käsitlemata jääda.

Värvussümboolika lahkamise puhul tuleb arvestada, et värvuse roll on toetav, seega on värvikandja esmane ning värv sekundaarsena sageli läbi esimese mõistetav. See põhjendab, miks analüüsi ei ole liigendatud värvide, vaid stseenide kaupa. Vahel võib moodustada omaette tähenduse mitme tooni koos figureerimine. Järgnev analüüs ei püüa olla ainuvõimalik, selle eesmärgiks on pakkuda välja üks võimalik tõlgendusvariant toetudes I peatüki piiblianalüüsile ning teadmistele rooma mosaiikidest. Lahkamise sihiks on tuvastada, kas Piiblis esindatud pühamad värvid omavad nimetatud kunstiteostes erilist kohta ning

¹⁶ Art History Images <http://www.arthistoryimages.com> (04. 05.2013-06.05.2013)

¹⁷ Flickr <http://www.flickr.com/photos/profzucker/> (04. 05.2013-06.05.2013)

kuidas on mõjutanud mosaiikide loomist rooma traditsioon. Kuna viimase puhul on värvi roll vähetähtis, on võrreldud vaid värvigamma kasutust. Uurimismeetodiks on semiootiline visuaalanalüüs ning mõistet „sümbol” on kasutatud neljatasandilisena:

- I aste - otsene kujutamine, puhtalt mehaaniline. Näide: Õun on õun.
- II aste - kristliku kunsti kontekstis on õun see õun, mida sõi Eva.
- III aste - Eva õun on miski, mis viitab konkreetsele piibliajaloolisele faktile. Fakt: Eva sõi õuna.
- IV aste - konkreetne piibliajalooline faktil on teoloogiline aspekt. Eva sõi õuna, mistõttu inimkonnal lasub pärispatt.

Mõnel juhul osad astmed puuduvad. Kattuva tähenduse korral on viidatud eelnevale sama värvi analüüsivale tabelile. Lahkamisel on silmas peetud UT värvianalüüsi tulemusi: valge ja kuld(ne) kui pühad värvid, mis osutavad kaudselt valgusele ning VT puhul erivärvilisus kui märk Jumala aktiivsest kohalolust. Analüüs otsib vastust kahele küsimusele. Esiteks: kas GPM-is leidub värvussümboolikat ja kui jah, siis millise idee väljendamist see kõige enam toetab? Ja teiseks: kas piiblianalüüsi tulemusel pühamate värvidenä esile tõusnud toonidel on GPM-i mosaiikides olulisem roll?

3.2. GPM-I VÄRVUSANALÜÜS

1. LAED JA KUPPEL

- a) **SISSEPÄÄSU VÕLV**¹⁸ Assotsieerub taevaga, peaks tekitama sarnast kontemplatsioonikogemust nagu tekitab taeva vaatamine.

Võlvil esinevad värvid: sinine, punane, valge.

Tabel 3. Sinine

I aste	Taevas on sinine.
--------	-------------------

¹⁸ Vt Lisa 1: GPM-i reproduktsioonid. Pilt 3. Vaade võlvile sissepääsu juurest; pilt 4. Lilleline võlv.

II aste	Taevas on koht, kus on Jumal, inglid, kuhu võeti Kristus ja kuhu siirduvad lunastatud hinged pärast viimset kohtupäeva.
III aste	Viide sellele, kuidas Jeesus Kristus üles taevasse võeti. <i>Mk 16, 19: Kui Issand [Jeesus] oli nendega rääkinud, võeti ta üles taevasse ja ta istus Jumala paremale käele.</i>
IV aste	Need, keda Kristus oma verega lunastanud on, võetakse taevasse samamoodi nagu tema. Viide lunastusele.

Tabel 4. Punane ja valge

I aste	Võimalik värvus lilledele.
II aste	Punane võib olla veri, valge sümboliseerib puhastumist ja taevasseminekut.
III aste	<i>Hb 9, 14: kui palju enam siis Kristuse veri. Kristus, kes igavese Vaimu läbi ohverdas iseenese laimatusena Jumalale, puhastab meie südametunnistuse surnud tegudest teenima elavat Jumalat.</i>
IV aste	Kristus on inimeste päästja. Kristus on oma süütu verega inimkonna patud lunastanud.

Bustacchini kirjutab, et mosaiigi autorid ei ole unustanud rooma kommet seinu väärtuslike ja värviliste materjalidega kaunistada. Sinise taustaga ornamentikal on tõesti rooma mosaiigi iseloomujooni. Mustri eesmärk näib esmapilgul olevat kaunistuslik ning võib tundub olevat vaba kristlikust sümboolikast. Kõrvutades seda aga värvussümboolika edasise arenguga, võib leida siiski kristliku tähenduse ka lilleõite värvidest, milleks on punane ja valge.

Hilisemas kunstis (näiteks 6. sajandi Ravenna San Vitale mosaiikidel) esineb paljudes erinevates stseenides valgeid ja punaseid kasvavaid lilli. San Vitales esineb valgete ja/või punaste lillede motiive järgmistes VT stseenides: stseen Aabrahami elust, kus inglid kuulutavad Aabrahamile poja Iisaku sünni; Aabeli ja Melkisedeki ohverdamine¹⁹. Keskajaks on koosineval valgel ja

¹⁹ Vt Lisa 2: Teemakohased illustreerivad reproduktioonid. Pilt 1. Inglid kuulutavad Aabrahamile poja Iisaku sünni; pilt 2. Aabeli ja Melkisedeki ohverdamine; pilt 3. Punased ja valged õied.

punasel juba kinnistunud tähendus – süütu vereohvri sümbol. Sama tähenduse võiks anda ka Bütsantsi pärandisse iseloomuliku näitena kuuluvate San Vitale mosaiikidel kujutatud valgetele ja punastele õitele lähtuvalt sellest, milliste stseenide dekoreerimiseks neid kasutatud on. San Vitale mosaiigid on vaid sajand vanemad kui uurimise all olevad vanimad terviklikult säilinud varakristlikud mosaiigid. Galla Placidia mausoleumi võlvi geomeetrilistes lilleornamentides võiks näha peale rooma-hellenismi ilmselgete mõjutuste ka kristliku värvussümboolika kujunemise algeid. Võlvi võiks vaadelda kui kahe eri mõjuteguri omapärast põimumist.

- b) KUPLIVÕLVI MOSAIIK²⁰ Suur tumesinine tähistaevas, mille keskel asetseb rist, allosa suunatud idasse. Värvusel on siin tugev sümboolsus. Igas neljas nurgas asetsevad nelja evangelisti sümbolid - Markuse lõvi; Luuka härg; Johannese kotkas ja Matteuse mees.

Stseenis esinevad värvid: sinine, kuld.

Tabel 5. Kuld

I aste	Kuld kui värv, mis annab kõige paremini edasi tähtede sära. Evangelistide sümbolite puhul puudub, kuna motiivide kujutamise seisukohalt ei ole värv kohane.
II aste	Kulla positiivne sümboolne kasutusväljund - Issanda auhiilguse väljendus.
III aste	<i>Hs 1, 28: Otsekui vikerkaare paiste, mis vihmaapäeval on pilvis, oli kuma paiste ümberringi. See oli Issanda auhiilguse ilmutuse paiste! Ja kui ma seda nägin, siis ma langesin silmili maha ja kuulsin häält, mis kõneles.</i>
IV aste	Lunastus.

²⁰ Vt Lisa 1: GPM-i reproduktioonid. Pilt 5. Kuplivõlvi mosaiik.

2. KRISTUS KUI HEA KARJANE²¹

See on üks vanimaid kristliku sümbolika stseene, mille kujutamine saab alguse juba katakombide maalingutest ning toetub kirjakohale Jh 10. Karjast on siin kujutatud noore, habemeta ning rahuliku näoilmega. Seljas kannab Kristus kuldset roomapära-st tuunikat, mida katab sinise-lillaka värvusega kangas. (Bustacchini 1989: 16)

Stseenis esinevad värvid: valge, kuld, sinine (purpursed varjundid Kristuse riidel), roheline.

Tabel 6. Valge (kandjad: lambad)

I aste	Valge kui üks võimalikest värvidest kujutamaks lammast.
II aste	Valge osutab piiblitundjale, et tegu on konkreetsete lammastega, kelle karjaseks on Kristus. Kuna on olemas ka lambad, kes ei ole valged, saab küsida: miks valged?
III aste	Valge viitab kirjakohtadele, kust tuleneb tema sümbolne tähendus. Puhtus ja puhastumine, laitmatus, usu võit. Valgeks saamine (seega ka valge olemine) kui valgustumine. <i>Mt 17,2: Ja ta muudeti nende ees; ta pale säras otsekui päike, ta rõivad said valgeks otsekui valgus.</i>
IV aste	Jeesus on inimeste valgus. Jeesus Kristuse tunnistamine tähendab valgustumist, kirgastumist ja taevasseminekut. Seoses III astmega Kristuse tunnistamise elu valguseks. <i>Jh 8,12: Siis Jeesus rääkis neile taas: "Mina olen maailma valgus. Kes järgneb mulle, ei käi pimeduses, vaid tal on elu valgus."</i>

Lammas on sümbolina olulisel kohal ning valge värv toetab tugevalt tema tähtsust. Inimene, kes usub Kristusesse ja suhtub temasse kui lammas oma karjusesse, saab õiguse kanda valget nagu kujutatud lammas kannab oma valget villa. Valge on püha värv.

²¹ Vt Lisa 1: GPM-i reproduktioonid. Pilt 6. Hea karjane.

Kuld (kandjad: Jeesuse tuunika, nimbus, ristikujuline karjusekepp)

Vt Tabel 5, II-IV aste. Nagu piiblianalüüsis välja tuli, on kulda rõivastumine seotud tavaliselt negatiivse tähendusväljundiga (nt. naise ehtimine kullaga kui märk hoorusest). Siin on kuldne rüü koos nimbusega särale, hiilgusele osutav. Riietuse sümboolsus ületab tema tähtsuse esemena. Oluline on valgustpeegeldavus.

Sinine/purpur (kandjad: taevas, riie)

Vt Tabel 3. Taeva kontekstis oleks võimalik jätta sinine ka lihtsalt otseseks, I astme sümboliks. Analüüsis on lähtunud aga sellest, et kristlane vaatab maailma läbi õpetuse prisma ning tõenäoliselt näeb taevasinas ka kristliku tõe peegeldust. Riide puhul on sinisel kerge purpurne varjund, mis annab märku, et tegemist on peenmaterjali kujutamisega. Purpurne viitab kuninglikkusele, rikkusele ja Jeesusele Kristusele kui ainsa tõelise rikkuse kandjale.

Tabel 7. Roheline (kandjad: taimed)

I aste	Taimed on rohelised.
--------	----------------------

Rohelise tähendus on otsene. Kui oleks tegemist kindlaks määratud sümboolset tähendust kandva taimega, oleks põhjust otsida ka teisi astmeid. Siiski, rohelised taimed on elu ja kasvamise sümbolid.

3. PÜHA LAURENTSIUSE MARTÜÜRIUM²²

Vasakul asub väike kuldne altarikapp, mille sisse on kirjutatud nelja evangelisti nimed. Paremal pool on kujutatud hoogsalt voogava valge rüüga meest, kes oma paremal õlal kannab kuldset risti. Figuuri määratletakse enamikes allikates Püha Laurentsiusena, kes oli Ravennas sel ajal laialdaselt austatud pühak. G. Mackie pakub artiklis *New Light on the So-Called Saint Lawrence Panel at the Mausoleum of Galla Placidia Ravenna* välja, et tegu võib

²² Vt lisa 1: GPM-i reproduksioonid. Pilt 7. Püha Laurentsiuse martüürium.

olla hoopis Püha Vincentiusega Saragossast. Käesolev töö kasutab siiski esimest ja levinumat varianti ning stseeni nimetatakse Püha Laurentsiuse järgi. G. Mackie versiooni arvestatakse siin pigem kui tähelepanuväärset alternatiivset tõlgendusversiooni.

Stseenis esinevad põhivärvid: sinine, valge, kuld, oranž, roheline.

Sinine (kandja: taevas)

Vt Tabel 3, astmeid I-IV. Ka siin on võimalik taeva värv sinine lihtsalt I astme sümboliks jätta.

Kuld (kandja: altarikapp, nimbus, krutsifiks)

Vt Tabel 5, astmeid I-IV.

Roheline (kandjad: taimed)

Vt Tabel 7.

Tabel 8. Oranž (kandja: tuli)

I aste	Tuli on oranž.
--------	----------------

Tihedalt elemendiga seotud värv, kuid ei oma teisi astmeid. Tuli on pildil osutamaks pühaku märterlikule surmale.

Püha Laurentsius oli Sixtus II ajal Rooma kiriku üks seitsmest diakonist, kes hoolitses vaeste ja haigete eest. Rooma kohtunik kahtlustas, et kirik hoiab enda käes peidus suurt varandust, mille tõttu hukati paavst ja mitmeid diakone. Kohtunik palus Laurentsiusel tuua enda juurde kiriku kogu varandus. Laurentius olevat selle peale kohale toonud kõik linna vaesed ja haiged. Legendi järgi asetati pühak karistuseks aeglaselt põleva tulega raudgrillile. See aga Laurentsiust ei heidutanud, väidetavalt oli ta tule kohal küpsedes kohtunikule öelnud: „Pööra mind ümber, üks pool on juba valmis” ning vahetult enne suremist „Nüüd on

piisavalt küps”. Alates 4. sajandist oli Püha Laurensius üks austatumaid pühakuid.²³

4. KAKS HIRVE²⁴

Mõlemad pildid kujutavad kahte akantuse väätidesse põimitud hirve, kes küünitavad veelombi poole. Hirv sümboliseerib Ps 24, 2 alusel hinge, mis igatseb Jumala järele. Vastandudes maole on ta vagaduse ja puhtuse sümbol. Hirvede sirutumine vee suunas sümboliseerib igatsust ristimise järgi.

Stseenidel puudub värvide mitmekihiline sümboolika. Kuldsed väädid kannavad sama tähendust, mida võlviäärte ornamentika puhul (Vt 6. *Ornamentika*). Akantuse okkad osutavad Kristuse kannatustele, aga ka patule.

5. APOSTLID JA JOOVAD TUVID²⁵

Apostlid paiknevad paarides ja jaotuvad neljale seinale. Kujud on pilgu suunanud üles, kuhu jääb ristiga tähistaevas. Kujutatud on Peetrust ja Paulust, kelle pilgud on suunatud üles risti poole (Bustacchini 1989: 15). Peetrus hoiab käes võtit mis on Mt 16:19 kirjakoha alusel tema atribuut. Apostlipaaride vahel on väike purskkaev või veeanum, mille ümber on igal stseenil eri asendeis kaks valget tuvi.

Stseenis esinevad põhivärvid: sinine, kuld, valge.

Sinine

Vt Tabel 3, I-IV aste.

Kuld

Vt Tabel 5, astmed II-IV.

Tabel 9. Valge

I aste	Valge kui võimalik värv rõivastusele ja tuvidele.
--------	---

²³ Catholic Online. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=366 (09.05.2013)

²⁴ Vt Lisa 1: GPM-i reproduksioonid. Pilt 8. Kaks hirve.

²⁵ Vt Lisa 1: GPM-i reproduksioonid. Pilt 9. Apostlid ja joovad tuvid.

II aste	Rõivastus osutab asjaolule, et valgete rõivaste kandmise lubadus antakse lunastatutele. Tuvid ei ole tavalised tuvid, vaid viitavad Piiblile.
III aste	<p>Valgeid riideid saavad kanda vaid need, kes on seda väärt ja kes on võitjad.</p> <p><i>Ilm 3, 4-5: 4 Kuid Sardeses on sul mõned, kes ei ole määrinud oma rõivaid, ning need saavad kõndida koos minuga valgeis rõivais, sest nad on seda väärt.</i></p> <p><i>5 Kes võidab, see riietatakse samamoodi valgete rõivastega. Mina ei kustuta tema nime eluraamatust ning ma tunnistan tema nime oma Isa ees ja Isa inglite ees.</i></p>
IV aste	Usk ja puhtus viivad lunastuseni.

1Ms 8,11 põhjal on tuvi koos õlipuuoksaga Jumala halastuse ning Jumala ja inimese vahelise rahulepingu sümbol. Hilisemas kristlikus kunstis sümboliseerib valge tuvi veel Mk 1, 10 põhjal Püha Vaimu. Kaks tuvi sümboliseerivad kiindumust ja armastust. Nimetatud kirjakohtades ei ole mainitud tuvi värvust, see on kujutamisel lisatud püha värv, mis toetab tuvi sümboolset tähendust. Vesi nende vahel tähistab ristimist.

6. ORNAMENTIKA²⁶

Geomeetrilised taimemustrid kannavad edasi rooma mosaiigitraditsiooni, nende eesmärk on pinda katta ja kaunistada. Kujutiste rolli erinevuse tõttu ei tasuks siinkohal iga värvi eraldi neljaastmelisena uurida. Tähendusrikas värv on kuldne (Vt Tabel 5.), millega on tähistatud sümboolse akantuse lehti.

Külgmiste võlvkaarte mustrite vahel on kristogramm, mida ümbritsevat kaks kuldset figuuri. Viimased identifitseeritakse tavaliselt prohvetitena (Swift, Alwis 2010: 202).

Värvikirevust saab seostada VT piiblianalüüsi tulemusega, erivärvilisusest kui viitest vikerkaarele, mis omakorda osutab Jumala aktiivsele kohaolule.

²⁶ Vt Lisa 1: GPMi reproduktsioonid. Pilt 9. Apostlid ja joovad tuvid; pildid 10-13. Ornamentika.

Uurimuse II peatükk kirjeldas lisaks rooma mosaiikide eesmärgile ka tollast värvikasutust. Tarvituselolevad toonid olid palju mahedamad, värvigamma oli rahulikum ja ühetoonilisem. Võimalik ka, et värvikirevuse kokkuviimine VT värvustega on ületõlgendamine ja GPM-i värvide rohkus on põhjendatav lihtsalt materjalidega.

3.3. KOKKUVÕTE

GPM-ist võib leida märke kujunevast kristlikust värvussümboolikast ning Piiblis pühamate värvide (valge, kuld, VT-s värvikirevus) sagedast esinemisest. Enamiku värvide teoloogilise idee otsingud jõuavad välja lunastuseni ja arusaamiseni Kristusest kui maailma valgusest.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida Galla Placidia mausoleumi mosaiikides kujuneva kristlikku värvussümboolika arenguastet, värvide rolli sümboolsete tähenduste väljendajatena ning värvikasutust vorminud tegureid.

Esimene peatükk otsis vastust küsimustele: kas varakristlikul värvussümboolikal on piibellikke aluseid ning kas on olemas pühaduse värvikaanon? Antud töö püüdis esile tuua kõige iseloomulikumat, mis võiks puutuda otseselt sakraalsesse arhitektuuri ja oleks rakendatav GPM-i värvussümboolika uurimisel. Piiblianalüüsi käigus selgus, et Vanas Testamendis ei ole püham ükski konkreetne värv, vaid vikerkaarega seostatav värvikirevus, mis viitab Jumala aktiivsele tegutsemisele. Uues Testamendis on olulisemad *kuld* ja *valge*, mille eriline väärtus seisneb nende valgustpeegeldavuses ja mis on seetõttu sageli kasutusel selle sünonüümidenä. Kõikide Piiblis esinevate pühade värvuste sisim tähendus on valgus. Valgusega seotud metafoorid on terves pühakirjas, eriti aga Uues Testamendis mitmekülgselt olulised.

Teine peatükk andis ülevaate värvustest mõtlemisest antiikajal ning rooma mosaiigitraditsioonidest. Antiikajal läheneti värvustele eelkõige filosoofiliselt ja seostati neid samuti valgusega, millel oli olemas ka vaimne mõõde. Rooma lihtsustas mosaiigi rolli ja võttis selle kasutusele dekoratiivelemendina. Sealses kontekstis ei saa kõneleda sümboli mitmeastmelisest tähenduslikkusest.

Galla Placidia mausoleumi mosaiikides on värvuse roll toetav, seega on kandja esmane ning värv sekundaarsena sageli läbi esimese mõistetav. Rooma mõjud ilmnevad GPM-is pinnatäitena ja dekoratiivse eesmärgiga esinevates elementides, mis puudutavad kujutisi, mitte värve. Siiski võib roomapärase geomeetriliste mustrite värvikirevust siduda Vana Testamendi omaga, kuid sellisel juhul on tegu piibellike alustega.

GPM-i mosaiikides on põimunud rooma traditsioon ning kujunev kristlik sümboolika. Analüüs kinnitab Piibli pühamate värvide (valge, kuld, VT-s värvikirevus) sagedast ja sümboolset esinemist. Enamiku värvide lahkamisel neljaastmelise semiootilise visuaalanalüüsiga on võimalik välja jõuda lunastuse ideeni ja arusaamiseni Kristusest kui maailma valgusest.

ALLIKAD

BRENNER, Athalya. *Color Terms in the Old Testament*. Trowbridge, Wiltshire: JSOT Press, 1982.

BUSTACCHINI, Gianfranco. *RAVENNA. Mosaics, monuments and environment*. Ravenna: Salbaroli Publications, 1989.

DUNBABIN, Katherine M. D. *Mosaics of the Greek and Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

ECO, Umberto. *Art and Beauty in the Middle Ages*. New Haven, London: Yale University Press, 1986.

GAGE, John. *Colour and Culture: Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction*. California: University of California Press, 1993.

HASTINGS, James. *Dictionary of Christ and the Gospels* vol II. T&T Clark, 1906. LIGHT lk 32

[LAANTEE, Karl] *Uue Testamendi sõnastik: lühikonkordans*. [Tallinn, 1979]

MACKIE, Gillian – *New Light on the So-Called Saint Lawrence Panel at the Mausoleum of Galla Placidia, Ravenna*. Chicago: The University of Chicago Press, 1990.

RIENECKER, Fritz; MAIER, Gerhard. *Suur Piiblileksikon*. Tallinn: Logos AS, 2011.

ROWE, Christopher. Conceptions of Colour and Colour Symbolism in the Ancient World. *Eranos Jahrbuch* 1972, Band 41. *Die Welt der Farben/The Realms of Colour*. Eranos Yearbooks, 1974. lk 327-365.

SAARE, Tiit. *Sümboolikaleksikon*. Avita, 2001.

[SAKENFELD, Katharine Doob] *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* A-C, volume 1, Nashvill: TN Abington, 2006.

SAWYER, John F.A. *Piibliheebreakeel algajale*, Tallinn 2011.

SWIFT, Ellen. ALWIS, Anne. *The role of late antique art in early Christian worship: A reconsideration of the iconography of the 'starry sky' in the 'Mausoleum' of Galla Placidia*. Elektroonline andmebaas. ATLA Religion Database. 2010.

VAGA, Voldemar. *Üldine kunstiajalugu*. Tallinn: Koolibri 2007.

ELWELL, Walter A. *Baker Encyclopedia of the Bible* Volume I A-I. Michigan: Baker Bookhouse Company, 1988.

Internetiallikad

[Anonymus] Riding The Beast. *Color Symbolism and Color Meaning in the Bible*.
<http://www.ridingthebeast.com/articles/colors/> (26.04.2013-04.05.2013)

Catholic Online. *Saint Lawrence. Martyr*.
http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=366 (09.05.2013)

NODHAGEN, Per Jonas; WAAGE, Frederic O. *Ancient Greek and Hellenistic Mosaics. Encyclopedia Britannica*.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/393310/mosaic/74110/Ancient-Greek-and-Hellenistic-mosaics> (04.05.2013-08.05.2013)

NODHAGEN, Per Jonas; WAAGE, Frederic O. *Roman mosaics. Encyclopedia Britannica*.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/393310/mosaic/74111/Roman-mosaics>

Piibel.NET. www.piibel.net

RITENBAUGH, John W. *Light as a Metaphore of Truth*. Bible Tools.
<http://www.bibletools.org/index.cfm/fuseaction/Topical.show/RTD/cgg/ID/1722/Light-as-Metaphor-Truth.htm> (07.05.2013)

FORMATION OF COLOUR SYMBOLISM IN THE EARLY CHRISTIANITY ON THE BASIS OF THE MOSAICS OF THE MAUSOLEUM OF GALLA PLACIDIA

Summary

The purpose of this research is to study the formation of colour symbolism in the Early Christianity. The intention is to analyze the role colour plays in the emerging Christian symbolism taking into account the mosaics historical location and different influences deriving from that. The current study focuses on the biblical basis and on the influence of Antique tradition.

The first chapter contains an analysis of the use of colours in the Bible with the purpose of finding answers to an important question: are some colours presented in the Bible considered to be more holy than the others? The question is asked bearing in mind the connections with religious architecture. The Old Testament (OT) and New Testament (NT) are studied separately. The chapter concludes with a result that whereas the OT represents *colourfulness* (related to the rainbow showing up as a sign of the covenant between God and mankind in Gn 9, 16) as being holy, the NT does the same with *white* and *golden*.

The second chapter focuses on the influences of Antique tradition. A brief resume is given on the subjects of, firstly, how colour was perceived by the Greeks and, secondly, the Roman mosaic tradition. The Greeks had a mainly philosophical approach to the colours. The Romans changed the role of mosaic art by using it as decorations to architectural space.

Due to the role of mosaics, it is not possible to find multi-layered symbolic meanings in Roman mosaics.

The third chapter includes colour analysis of the Galla Placidia mausoleum. A four-staged approach is used to unlock their symbolic meanings. It resembles the exegetical method founded by Origen and Hieronymus. The four stages are:

I stage - direct meaning. Example: An apple is an apple.

II stage - in the context of Christian art, when apple is pictured, it is usually the apple Eve ate.

III stage - the apple refers to a fact in biblical history: Eve ate the apple.

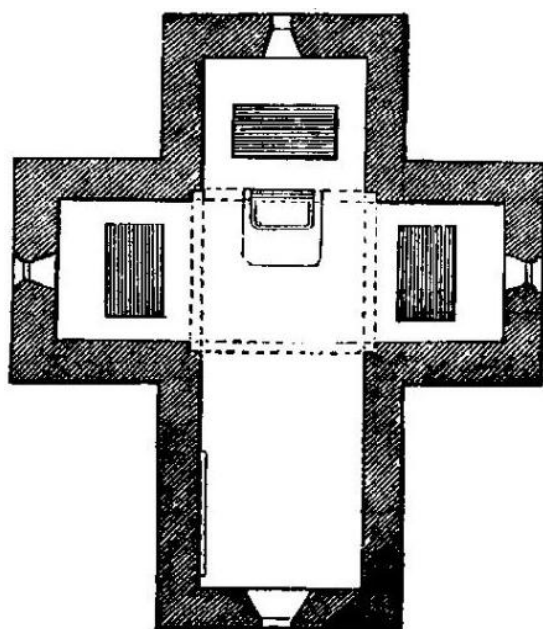
IV stage - because of the fact that Eve ate the apple, original sin lays on mankind.

The author emphasizes that the symbolic links between the bible and colour represented in this study should be viewed as one possibility instead of a definitive fact. The purpose was to give one option to finding theological aspects in the use of colour in the mosaics. The third part of the study concludes with a realization that it is possible to track the idea of redemption and of Christ being the light of the world from most of the colours used in the mosaics.

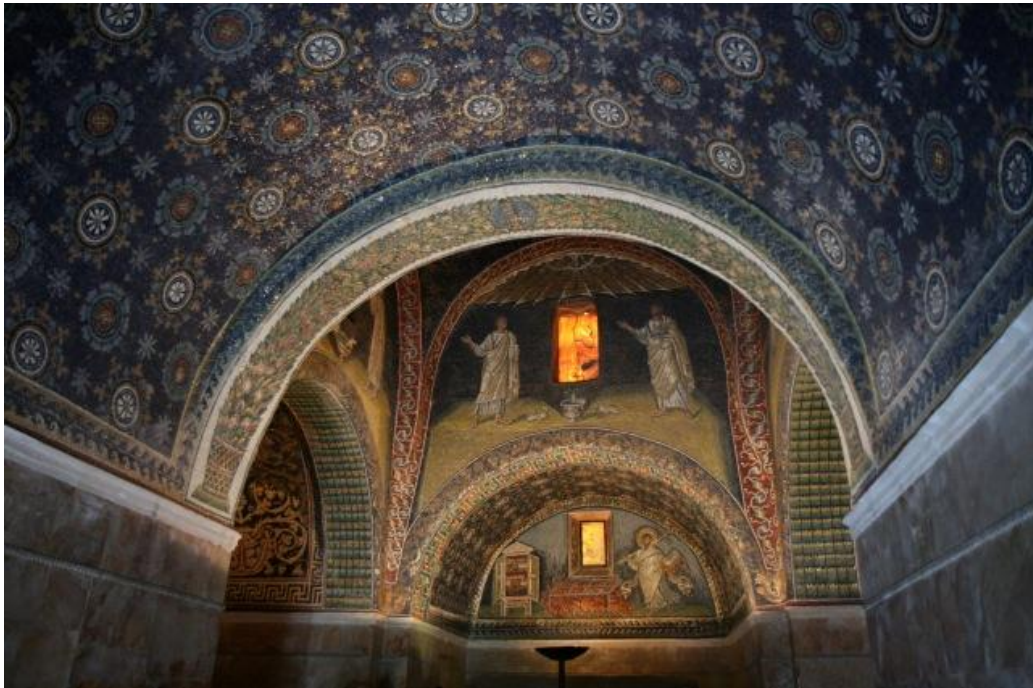
LISA 1. GPM-i REPRODUKTSIOONID

Pilt 1. Galla Placidia mausoleumi välisilme.

Pilt 2. GPM-i põhiplaan.

Pilt 3. Vaade völvile sissepääsu juurest.

Pilt 4. Lilleline völv.

Pilt 5. Kuplivõlvi mosaiik²⁷.

Pilt 6. Kristus kui hea karjane

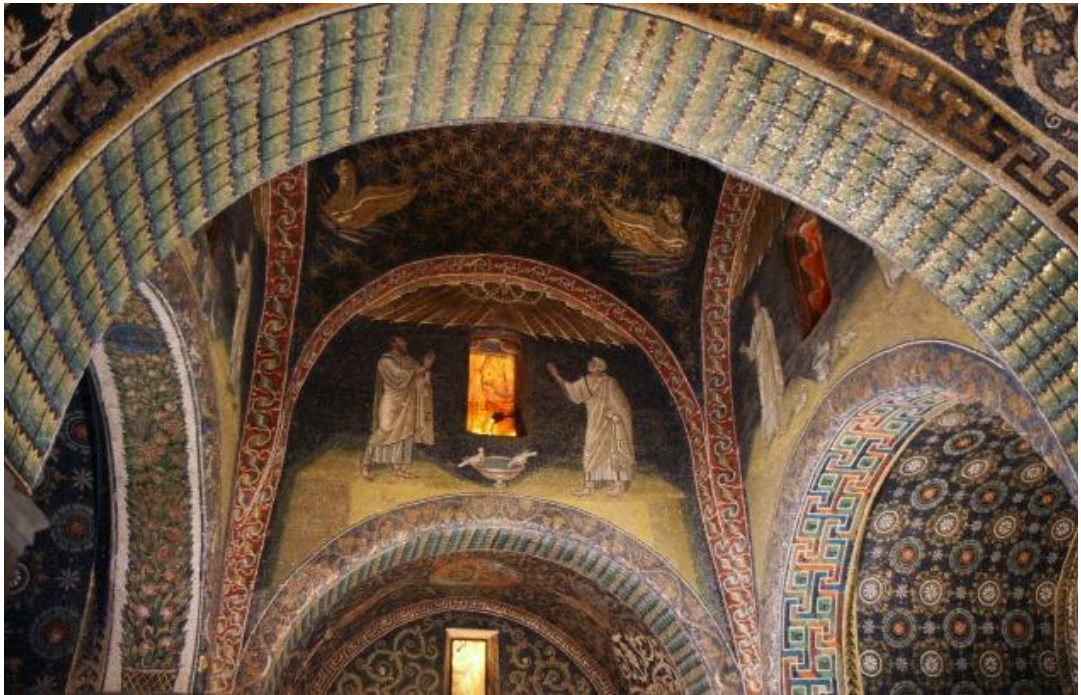
²⁷ <http://www.mosaic.com.pl/mozaika-historia-ravenna.htm>

Pilt 7. Püha Laurensiuse martüürium

Pilt 8. Kaks hirve.

Pilt 9. Apostlid ja joovad tuvid.

Pilt 10. Ornamentika.

Pilt 11. Ornamentika.

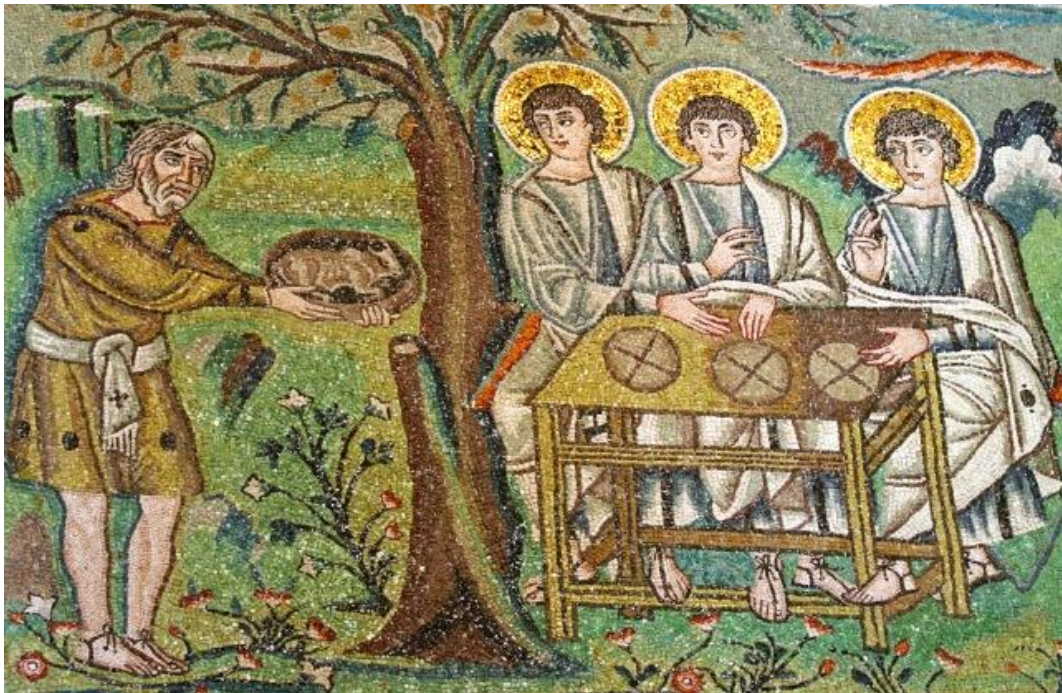

Pilt 12. Ornamentika.

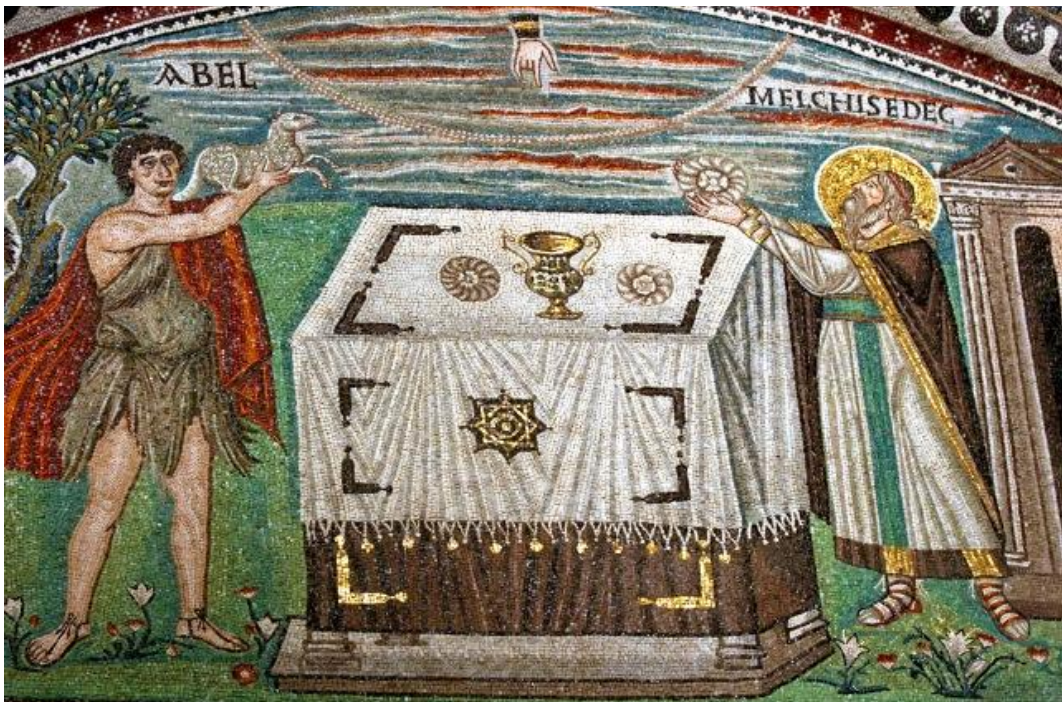

Pilt 13. Ornamentika.

LISA 2. TEEMAKOHASED ILLUSTRATIIVSED REPRODUKTSIOONID

Pilt 1. Inglid kuulutavad Aabrahamile poja Iisaku sünni (Detail San Vitale presbüteeriumi mosaiigist)

Pilt 2. Aabeli ja Melkisedeki ohverdamine (Detail San Vitale presbüteeriumi mosaiigist)

Pilt 3. Punased ja valged õied (Detail San Vitale presbüteeriumi mosaiigist)

Pilt 4. Näide Rooma mosaiigi ornamentidest²⁸

²⁸ <http://jessicaek.typepad.com/photos/uncategorized/2008/06/16/mosaics.jpg>

Pilt 5. Villa Romana de Casale põrandamosaiik²⁹

²⁹ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bd/Villa_Del_Casale_33.jpg/250px-Villa_Del_Casale_33.jpg

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Riste Lehari, sünnikuupäevaga 21.05.1989, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Värvussümboolika kujunemisest varakristlikus kunstis Galla Placidia mausoleumi näitel” mille juhendajad on Marju Lepajõe ja Kaur Alttoa

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2013